

Raadsvoorstel		afdeling programma	: Ruimtelijke ontwikkeling : 8. Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing (VHROSV)
datum voorstel	: 11 december 2017	thema	: D.8.08 Het verbeteren van de duurzaamheid van de fysieke leefomgeving
agendapunt nr.	:	registratie code	: 17B.05813
voorstel nr.	:	behandeld door	: M.C. Geldof - de Vries / Matthijs Corbijn
Raadsvergadering	: 1 februari 2018	e-mail	: MC.Geldof@veere.nl
commissie	: RO 15 januari 2018	doorkiesnummer	: 461
portefeuillehouder	: Wethouder Melse		

Onderwerp: Beleid voor Donker in het kustgebied

Voorstel

1. Vaststellen Beleid voor Donker in het kustgebied van Veere inclusief Natura 2000 gebieden (zie bijlage 1)
2. De ingediende zienswijzen beantwoorden conform bijlage 5
3. Voor de meetbaarheid Astronomy Project Oostkapelle in 2018, 2019, en 2020 metingen laten uitvoeren en deze kosten dekken uit het Duurzaamheidsbudget route 1: Een leefbare fysieke leefomgeving
4. Een 4^e pilot uitvoeren met kleine reflectoren langs een (deel van een) pad van een strandovergang naar een strandpaviljoen in Oostkapelle in Natura 2000 de Manteling. In nader overleg met ondernemers, terreinbeheerders en andere belanghebbenden
5. We blijven in overleg met ondernemers in Natura2000 gebied De Manteling over donkerte in het algemeen en over de wens van een aantal ondernemers in dat gebied voor oriëntatieverlichting naar hun paviljoen. Mede naar aanleiding van de ervaringen met deze verlichting bij paviljoens buiten natura 2000 De Manteling en de evaluatie van het Beleid voor Donker

Samenvatting

In te stemmen met het Beleid voor Donker in het Kustgebied Veere inclusief Natura2000 gebieden De Manteling en Voordelta. Met als aandachtspunten:

- I. Voor het gehele gebied geldt als uitgangspunt: het is er donker en verlichten gebeurt bewust
- II. Voorstel handhaven om geen nieuwe verlichting toe te staan in het Natura2000 gebied de Manteling.
- III. We stellen naar aanleiding van stakeholdercommunicatie een beperkte verruiming voor in gebieden buiten Natura 2000 de Manteling:
 - a. toestaan van beperkte verlichting op trappen als onderdeel van duinovergangen nabij strandpaviljoens
 - b. toestaan van beperkte verlichting langs duinpaden die direct leiden naar een strandpaviljoen, met oriënterende verlichting aan één kant over een lengte van maximaal 200 meter in maximaal 2 delen verdeeld
- IV. Voorwaarden voor deze twee categorieën verlichting staan in de nota. Doel is enerzijds behoud van fauna, het donkere landschap en de zichtbare sterrenhemel. Anderzijds het creëren van ruimte voor bescheiden oriëntatieverlichting voor

verbetering van de fysieke veiligheid, veiliger 'gevoel', zichtbaarheid en bereikbaarheid voor ondernemers en hun gasten en personeel (in het gebied buiten de Manteling).

- V. We leggen harde voorwaarden voor deze 2 categorieën verlichting vast én een streefbeeld voor overige verlichting (paviljoens, landgoederen, (mini)campings, etc).
- VI. Voorstel is extra aandacht voor de wensen van de ondernemers op het gebied van onderhoud van paden, bewegwijzering en andere vormen van bebording.

Zie ook het beeldend beleidsplan op www.veere.nl/donkerbeleid

Inleiding

Aanleiding:

U stelde in het najaar van 2016 het Beleid- en beheerplan Openbare Verlichting vast. Daarbij besloot u om keuzes over donkerte en licht in het kustgebied (inclusief de Manteling) te maken in een afzonderlijk besluitvormingsproces. Dit om recht te doen aan de specifieke afwegingen, belangen en wensen in dat gebied. Daarnaast komt de wens voor het opstellen van Donkertebeleid voort uit het Duurzaamheidsplan en is dit als actie in de begroting opgenomen.

Proces:

Wij overlegden in verschillende rondes met belanghebbenden, hielden een gezamenlijk gesprek met diverse belanghebbenden en zetten een enquête uit onder strandpaviljoenhouders. Daarna presenteerden wij het conceptbeleid aan de commissie RO. Vervolgens legden we de conceptnota 6 weken ter inzage voor inwoners en belanghebbenden. We hebben enkele zienswijzen ontvangen. We bieden de nota nu aan voor definitieve besluitvorming. Een totaaloverzicht van het proces staat in bijlage 2.

Proefopstellingen:

We maken/maakten in overleg met de betreffende ondernemers 3 proefopstellingen op duintrappen en een pad.

- De Strandzot in Zoutelande (trap landzijde)
- Brooklyn Beach, Domburg (pad landzijde)
- Strandpaviljoen Noordduine, Domburg (deel trap landzijde)

Om in de praktijk te zien hoe verlichting kan passen binnen het beleid (blauwdruk) en wat de impact is op het landschap.

Natuuronderzoek:

Voor de duintrappen en duinpaden waar in het conceptbeleid bescheiden licht mogelijk is, voeren wij een verkennend soortenonderzoek uit voor de Wet Natuurbescherming. We doen dit om de haalbaarheid van dit beleid al zo goed mogelijk in te kunnen schatten. En locaties uit te sluiten waar verder onderzoek moet worden gedaan.

Wat willen we bereiken

Het behouden en versterken omgevingswaarden in onze fysieke leefomgeving, zoals donkerte. We willen zuinig om gaan met ons fraaie Veerse landschap.

Argumenten

1.1 Zowel donker als licht zijn belangrijk:

Het duingebied bij Oostkapelle is de donkerste plek van Zeeland. Ook in andere delen van de Veerse kuststrook is donkerte een kwaliteit. Dit willen we behouden vanwege:

- a) Landschap: ons doel is het unieke Veerse grondgebied behouden en kansen benutten. We vinden een schone, veilige, gezonde en mooie leefomgeving belangrijk. De rust en de natuur zijn belangrijke waarden. We zijn zuinig op het fraaie Veerse landschap. Vaak wordt er aan de gewenste landschapsstructuren overdag gedacht. Maar in de avond en nacht, zijn het vooral de lichtbronnen die de beeldkwaliteit van het landschap bepalen.
- b) Natuur: flora- en faunasoorten zijn afgestemd op het natuurlijke patroon van dag en nacht, van licht en van donkerte. Kunstlicht beïnvloedt het bioritme van mens en dier. Voor lichtgevoelige soorten, met name binnen de nachtdieren, is bewezen dat kunstlicht hun leefritme verstoort qua voortplanting, voeding en geografische

verspreiding . Een groot nationaal onderzoek geeft de komende periode voor meer diersoorten helderheid in de impact van licht.

- c) Zichtbaarheid van sterren: dit heeft een belangrijke educatieve en recreatieve betekenis. Hoe donkerder het is, hoe beter de sterren te zien zijn. Dit wordt gewaardeerd door inwoners én bezoekers van Zeeland.
- d) Energiebesparing: donkerte als uitgangspunt aangevuld met op een bewuste manier verlichten waar nodig, draagt bij aan dit gemeentelijke doel.
- e) Inwoners én bezoekers waarderen de zichtbaarheid van de sterren, het donkere landschap en het gevoel van rust dat dit biedt in de avond en de nacht.

Kunstlicht in de avond en nacht kan diverse belangrijke functies vervullen:

- a) Activiteiten: sinds de komst van kunstlicht zijn diverse activiteiten mogelijk na zonsondergang zoals sport en ontspanning maar ook werken cq ondernemen.
- b) Fysieke veiligheid: het voorkomen van ongelukken (zicht op anderen maar ook hoogte/laagte verschillen en kwaliteit van wegdek) én het zichtbaar maken van het verloop van de weg (bermen, bochten, kruisingen).
- c) Sociale veiligheid: licht geeft vaak een veiliger gevoel omdat je kunt zien of er iemand in de buurt is. Als er voldoende licht is op gezichtshoogte, dan is er een bepaalde mate van gezichtsherkenning mogelijk. Op tijden dat er sociale controle is, draagt licht niet alleen gevoelsmatig maar ook feitelijk bij aan sociale veiligheid.
- d) Zichtbaarheid: verlichting helpt ondernemers zichtbaar te zijn, gasten aan te trekken, hen te laten zien dat het bedrijf geopend is.
- e) Comfort en bereikbaarheid: gastvrijheid staat hoog in het vaandel van de horeca- en recreatiebranche. Verlichting voegt sfeer maar ook comfort en bereikbaarheid toe in de uren na zonsondergang.

1.2 We streven naar gedragen beleid; rekening houden met (soms tegenstrijdige) belangen

Bijlage 3 geeft een overzicht van betrokken partijen en hun (deels tegenstrijdige) belangen. In bijlage 5 zijn de zienswijzen weergegeven inclusief beantwoording. Een deel van de partijen streeft ernaar het gehele kustgebied buiten de bebouwde kom zo donker mogelijk te houden. Hieronder vallen ook enkele ondernemers in de recreatie/horecabranche die donkerte als Unique Selling Point zien voor Veere. Een deel van de partijen heeft behoefte aan meer licht op, én op de route naar, het eigen bedrijf. Denk hierbij met name aan strandpaviljoens en strandslaaphuisjes. Er ligt een beperkt aantal landgoederen binnen de Manteling. De wensen van de partijen zijn geïnventariseerd, deels op koepelniveau. Voor strandpaviljoens gaf een uitgebreide enquête veel inzicht in wensen voor licht maar ook onderhoud en bebording voor een 14tal paviljoens (zie verslag in bijlage 4). Voorstel is extra aandacht voor de wensen van de ondernemers op het gebied van onderhoud van paden, bewegwijzering en andere vormen van bebording.

1.3 Wettelijke regels en hoger beleid bieden kaders

Wettelijke kaders die los van dit beleid gelden, maar waar we zo veel mogelijk al rekening mee houden, zijn het bestemmingsplan, natuurwetgeving en privaatrecht (het standpunt van de eigenaar van het gebied). Zo zijn gebieden eigendom van Staatsbosbeheer en Stichting Het Zeeuws Landschap en willen zij de gebieden donker houden. De gebieden van Staatsbosbeheer en Zeeuws Landschap zijn na zonsondergang formeel niet toegankelijk (verboden toegang artikel 461 wetboek van strafrecht). De provincie wil de meerwaarde van de huidige duisternis bewaren en beschermen. Met name in het buitengebied en de natuur. Relevante wet- en regelgeving en visies zijn terug te vinden in de ontwerpnota (bijlage 1).

1.4 Natura 2000 gebied de Manteling vormt een uniek gebied met belangrijke landschappelijke en natuurwaarden

Natura 2000 De Manteling is de donkerste plek van Zeeland en een heeft belangrijke landschaps-, cultuurhistorische-en natuurwaarden. Dit zijn kwaliteiten die steeds zeldzamer zijn en meer gewaardeerd worden. We willen de invloed in de vorm van kunstlicht tot een minimum beperken en verrommeling en aantasting van de ongereptheid van het gebied zo veel mogelijk tegen gaan.

1.5 De strekking van het beleid ten opzichte van het laatste concept zijn minimaal aangepast

De inhoud en strekking van het beleid is gelijk gebleven ten opzichte van het concept dat ter inzage lag. We hebben het beleid op kleine onderdelen tekstueel aangepast of anders geformuleerd voor de handhaafbaarheid. Daarnaast hebben we meer verwijzingen aangebracht naar de richtlijn Lichthinder van de Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde. De verlichtingssterkte van maximaal 1 lux op trappen en duinpaden hebben we aangepast naar een gemiddelde van 1 lux op de traptreden of het pad. Direct onder het armatuur geldt een maximum van 40 lux onder een individueel armatuur en van 10 lux onder een lichtsnoer op een trap. Tussen individuele armaturen moet het pad donker zijn. We hadden eerst maximaal 1 lux geschat maar dit bleek uit lichtberekeningen op een duinpad en een lichtmeting op een duintrap niet realistisch wanneer het licht een minimale oriënterende functie moet hebben en zeer goed naar beneden moet stralen.

4.6 We hebben externe expertise ingehuurd op het gebied van verlichting en lichtbeleid Adviesbureau Licht en Donker Advies heeft ons ondersteund in het proces en geadviseerd over de inhoud van het beleid.

2.1 De ontvangen zienswijzen geven geen aanleiding om het beleid aan te passen We hebben enkele zienswijzen ontvangen. Zie bijlage 5. De ingebrachte informatie en standpunten waren al grotendeels bekend. We hebben begrip voor de ingebrachte zienswijzen, maar deze geven geen aanleiding om het beleid aan te passen. We hebben het beleid gebaseerd op een zorgvuldige belangenafweging. We blijven in gesprek met de insprekers en andere partijen om te zien welke verbetermogelijkheden er zijn buiten het aanbrengen van verlichting.

3.1 We willen graag weten hoe de omgevingskwaliteit donkerte zich ontwikkelt We willen graag weten hoe donker het is in het beleidsgebied en of en hoeveel dit verbetert. Voor de meetbaarheid hebben we advies ingewonnen bij Astronomy Project Oostkapelle. Om te meten wat (mogelijke) effecten van dit beleid zijn stellen we voor om gedurende 3 jaar deze combinatie van metingen uit te voeren:

- Continue meting van de hemelhelderheid recht naar boven (vaste locatie)
- Iedere jaar 3 metingen van de hemelhelderheid (schuingericht) op enkele vaste locaties verdeeld over het beleidsgebied
- Iedere jaar 3 rondomfoto's van het donkere landschap die de mate van horizonvervuiling weergeven op enkele vaste locaties.

Zo kunnen we conclusies trekken ondanks de invloed op de donkerte in het Veerse kustgebied veroorzaakt door industrieverlichting en openbare verlichting (ver) buiten het gebied.

Astronomy project Oostkapelle heeft de expertise om dit project uit te voeren. De kosten hiervan zijn € 2.370,- in 2018, € 1.970,- in 2019 en € 1.970,- in 2020. Astronomy project Oostkapelle laat deze inkomsten volledig ten goede komen aan investeringen in Astronomy project Oostkapelle, zoals een nieuwe beamer en stoelen voor publieksactiviteiten.

We nemen dit op in de begroting en dekken deze kosten uit het budget voor Duurzaamheid voor route 1 Fysieke leefomgeving.

Duurzaamheid

Het beleid voor donkerte draagt bij aan Route 1 en 8 van ons Duurzaamheidsplan: een leefbare fysieke ruimte en energieneutraal. Van belang zijn de vier genoemde aspecten landschap, natuur, sterren en energiegebruik.

De Nota Donkerbeleid (bijlage 1) beschrijft de vereisten voor trappen/paden en het streefbeeld voor bestaande lichtbronnen zoals paviljoens, landgoederen, campings en openbare verlichting:

1. bescheiden verlichtingssterkte met minimale lichtvervuiling (naar beneden gericht, niet zichtbaar van afstand)

2. energiezuinig en uitgeschakeld in de nacht/na gebruik/na sluitingstijd
3. duurzaam qua materiaalkeuze (zon, wind, zand en zilte lucht, vandalisme)
4. in geval van verlichting trap/pad: verlichting aan 1 zijde en goed te onderhouden qua armatuur en bevestiging.

Risico's en kanttekeningen

1.1 Niet zeker of bestaande verlichting voldoet aan beleid en natuurwetgeving
Een aantal ondernemers met behoefte aan licht plaatste dit al op duinovergangen en langs duinpaden. In ongeveer 2 gevallen hebben ondernemers eerder in overleg met de gemeente verlichting aangebracht op duintrappen (lichtsnoer in gefreesd in leuning). Anderen wachten op het beleid, mogelijk hebben zij het gevoel omzet te verliezen totdat ze verlichting plaatsen.

De vraag is of al aangebrachte verlichting op trappen en duinpaden past in dit nieuwe beleid en binnen de andere wettelijke kaders zoals natuurwetgeving. We gaan hier zorgvuldig mee om in overleg met ondernemers en provincie.

1.2 Natuurregels of andere regelgeving kan belemmeringen geven in de uitvoering
We hebben zo veel mogelijk rekening gehouden in het beleid met regels die gelden voor de uitvoering. Maar we kunnen niet alles voor iedere exacte locatie apart overzien. Het is mogelijk dat het aanbrengen van verlichting zoals voorgesteld in het beleid op bepaalde locaties toch niet mogelijk blijkt. Denk aan bevindingen uit natuuronderzoek, of afspraken die met grondeigenaren gemaakt moeten worden.

Geld

Investering

Structureel

-

Incidenteel

Incidentele lasten	€	11.310
Bestaande dekking	€	11.310
Nog te dekken	€	-

<u>Bestaande dekking</u>	-	-	
Duurzaamheidsplan		€	6.310
budget milieubeleid en milieucommunicatie/educatie		€	5.000
Totaal		€	11.310

Uitvoering

Blauwdrukken

We laten door het Bureau Licht en Donker Advies enkele blauwdrukken maken voor het bewust verlichten van strandpaviljoens en campings. De kosten hiervan á € 5.000,- dekten we uit bestaand budget van 2017 voor milieubeleid algemeen (€ 2.000,-) en milieucommunicatie en -educatie (€ 3.000,-).

Toepassing en uitvoering beleid

- Bij de ontwikkeling van (omgevings)beleid en ruimtelijke plannen betrekken we het beleid voor donker.
- Nieuwe ruimtelijke initiatieven in het gebied toetsen we aan het aan het beleid voor donker.

De concrete uitvoering pakken we in 4 fases op:

Uitvoeringsfase	Focus ligt op
Fase 1 februari-juni 2018	Informereren over nieuwe beleid Faciliteren ondernemers die nieuwe route verlichting willen aanbrengen.
Fase 2	Verbeteren of verwijderen meest afwijkende

Juli-december 2018 + doorloop	verlichting
Fase 3 2019 + doorloop	Bewust verlichten alle bedrijven
Fase 4 2020 en verder	Alles bewust verlichten

Zie bijlage 6 voor een concrete uitwerking van de uitvoering.

Voor de toezichthouder milieu passen de uren voor uitvoering niet binnen reguliere uren. In het huidige handhavingsbeleid staat dat we op het onderwerp lichthinder niet actief controleren, maar alleen controleren bij klachten. We stellen voor om voor in 2018, 2019 en 2020 jaarlijks 200 uur extra uren Toezichthouder Milieu in te zetten.

De uitvoering past grotendeels binnen bestaande uren. Alleen voor de toezichthouder milieu passen de uren voor uitvoering niet binnen reguliere uren. We stellen voor om in 2018, 2019 en 2020 jaarlijks 200 uur extra een Toezichthouder Milieu in te zetten. We schuiven tijdelijk uren van (vaste) Boa capaciteit naar milieutoezicht. Het tekort Boa uren huren we extern in. We verwachten dat dit in 2018 binnen bestaand budget past voor inhuur Boa. In het Handhavings Uitvoeringprogramma 2018 (IHUP2018) maken we dit definitief inzichtelijk

Kosten voor (het aanbrengen van) de verlichting en onderhoud zijn voor rekening van de initiatiefnemer.

Evaluatie

We evalueren het beleid na 1 februari 2019. Het college stelt deze evaluatie vast en stuurt deze evaluatie ter kennisname aan de gemeenteraad in september 2019

Communicatie

We maken het beleid beeldend via een beeldend beleidsplan op www.veere.nl/donkerbeleid

We publiceren het vastgestelde beleid. We communiceren over het vastgestelde beleid en de uitvoering via de reguliere kanalen. Betrokken belanghebbenden informeren we apart. We presenteren we het beleid op verzoek, als er veel vraag is doen we dit centraal.

Bijlagen (met Corsa nummer)

Bijlage 1: Nota Beleid voor Donker in Kustgebied (17B.05802)

Bijlage 2: Procesoverzicht (17B.05804)

Bijlage 3: Memo stakeholders (17B.05805)

Bijlage 4: Verslag enquête strandpaviljoens (17B.05806)

Bijlage 5: Eindverslag inspraakprocedure en zienswijzen (17B.05807 en 17B.05808)

Bijlage 6: Uitwerking uitvoering (17B.05809)

Toevoeging/wijziging na commissie:

- *We voegden onder 'voorstel' beslispunt 4 toe:*

Een 4^e pilot uitvoeren met kleine reflectoren langs een (deel van een) pad van een strandovergang naar een strandpaviljoen in Oostkapelle in Natura 2000 de Manteling. In nader overleg met ondernemers, terreinbeheerders en andere belanghebbenden.

- *We voegden onder 'voorstel' beslispunt 5 toe:*

We blijven in overleg met ondernemers in Natura2000 gebied De Manteling over donkerte in het algemeen en over de wens van een aantal ondernemers in dat gebied voor oriëntatieverlichting naar hun paviljoen. Mede naar aanleiding van de ervaringen met deze verlichting bij paviljoens buiten natura 2000 De Manteling en de evaluatie van het Beleid voor Donker.

De gemeente neemt het voortouw voor de evaluatie betreft u daar goed bij als raad.

- Als toelichting op lichttermen voegen we toe:

Kelvin (K) = de kleurtemperatuur

Hoe hoger het getal in Kelvin, hoe 'kouder' de kleur.

900-1700 K = daglicht rond

zonsopgang/zonsondergang

2200 K = amberkleurig

2800 K = gloeilamp

3000 K = warmwit licht

4000 K = standaard wit licht

4100 K = maanlicht

5400 K = 'koud' wit licht

5000-5800 K = zonlicht

9000-12000 K = heldere blauwe

hemel

Lumen = lichtstroom

de som van al het uitgestraalde licht ongeacht de richting waarin het licht straalt

Lux = verlichtingssterkte

hoeveel licht (lumen) er op een bepaald oppervlak terecht komt.

Toelichting: een lamp straalt dus een bepaalde hoeveelheid lumen uit. Als dit heel gericht is naar beneden, dan kan er een hoge verlichtingssterkte = hoge luxwaarde op het oppervlak ontstaan onder de lamp. De maximale verlichtingssterkte is de 'felste' plek, waar het meeste licht op het wegdek valt. De gemiddelde verlichtingssterkte is een berekend gemiddelde over een groter oppervlak bijvoorbeeld het gehele wegdek.

Enkele getallenvoorbeelden:

Volle maan bij helder = max 0,25 lux in de winter

Nieuwe maan bij helder weer = 0,002 lux

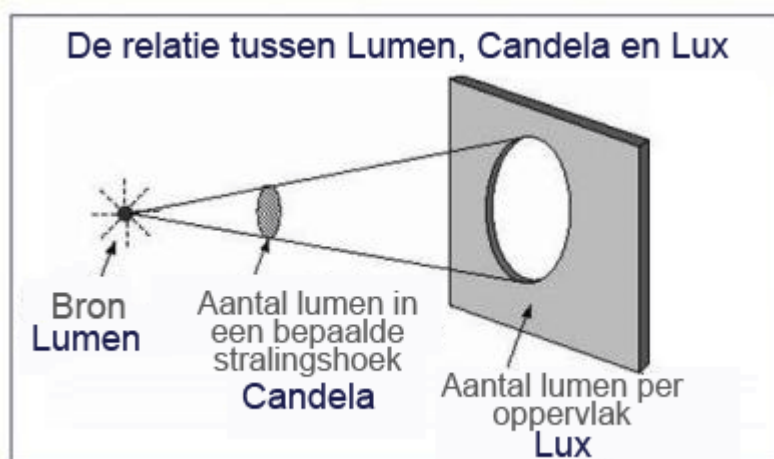
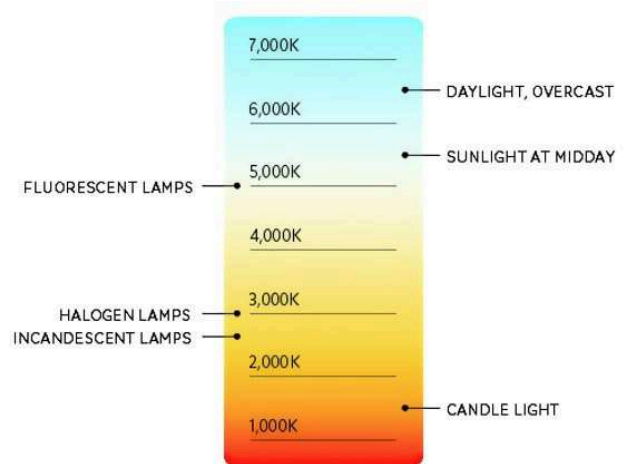
Openbare verlichting: de Nederlandse Praktijk Richtlijn geeft voor een rustige woonstraat 2 lux gemiddeld over het hele wegdek als richtsnoer. Op de donkerste plekken op dat wegdek wil je dat de verlichtingssterkte niet zakt onder de 0,6 lux. Ter vergelijking: op een kruising wil je minimaal 7,5 lux aan licht.

Kantoren: de ARBO wetgeving geeft aan dat op je werkblad de verlichtingssterkte minimaal 500 lux moet zijn en in een opslagruimte 75 lux.

Candela (cd): lichtsterkte

De hoeveelheid licht (lumen) die in een bepaalde richting schijnt.

KELVIN COLOR TEMPERATURE CHART

Burgemeester en wethouders van Veere,
de secretaris, de burgemeester,

J.F.M. Steinbusch drs. R.J. van der Zwaag

Volgens voorstel door de raad besloten op
de griffier, de voorzitter,

mr. J.C. Waverijn drs. R.J. van der Zwaag